

Formació i evolució de Granollers

Martí SUNYOL i BUSQUETS
Historiador

La ciutat de Granollers és situada en un enclau certament privilegiat. Va néixer al costat d'un riu —el Congost— i dalt d'un petit turó, que nosaltres anomenem el Turó de Sant Esteve pel fet d'haver-hi l'església parroquial dedicada a aquest sant. El desenvolupament urbà a partir del turó i el traçat del riu —per tant, la morfologia del terreny— seran els trets definitoris del seu creixement, que tot seguit intentarem desgranar.

Si observem —cosa que ja heu fet aquest matí— la situació de la ciutat, veiem que és un punt de confluència natural de camins, ja ben establerts en època romana, que de ben segur funcionaven anteriorment. Tots ells porten o van a d'altres ciutats romanes: de Barcelona a Vic, de Mataró a Caldes de Montbui, i de Tarragona (per Sabadell) a Giròna.

La plana del Vallès fou ocupada des del paleolític, segons alguns indicis, i amb més seguretat des del neolític, que deixà alguns vestigis al lloc de l'actual Granollers, com un possible fons de cabana descobert durant unes obres, molt a prop de l'església, acompanyat d'un fragment ceràmic. Del neolític també cal fer esment del sepulcre de fossa de la *Bòbila d'en Joca*, localitzat a Montornès, amb un interessant aixovar funerari, un dels testimonis de l'ocupació de la plana en aquests moments. Podem pensar, doncs, en un territori amb una població dispersa, que comença a artigar el terreny.

En època ibèrica, l'ocupació de la plana respon a les fluctuacions entre les èpoques de pau i els períodes d'inestabilitat. Coneixem, prop de Granollers, el topònim de Lauro, de què potser haureu parlat aquest matí a Llerona. Lauro es pot entendre com un territori que agrupava unes comunitats que es van desenvolupar a la zona de l'actual Llerona, i que si s'ha de jutjar per les seves encunyacions i els llocs on han estat trobats exemplars d'aquestes monedes, mantenia una activitat comercial important. Lauro podria haver estat

el nucli vertebrador del territori anterior a la romanització. Els jaciments ibèrics no abunden, però, a la plana, i cal cercar-los en les primeres estríbacions muntanyenques, molt a prop tanmateix del terreny pla i, per tant, dels cultius i l'aigua. Tanmateix, al voltant de l'església de Granollers s'han localitzat restes ibèriques, corresponents segurament a una etapa d'ocupació del pla.

Al segle I abans de Crist ja podem parlar de l'establiment de vil·les de caire rural a tota la zona de la plana, i d'un incipient nucli urbà al turó de Sant Esteve, el punt més elevat que hi ha entre el riu i la serra que tanca aquest petit pla per l'est. Es tractaria d'una vil·la romano-republicana, nascuda a mitjans d'aquell mateix segle. Els primers segles de la nostra Era es pot parlar d'una primera estructura urbana, i de diverses vil·les rurals en funcionament a l'entorn, fins a arribar a un moment d'esplendor en època flàvia, que veiem reflectit en els banys de can Jaume, a tocar de l'església. El conjunt de troballes d'època romana ens situen, de moment, un important nucli urbà a la vessant de ponent del Turó, amb la necròpolis disposada de forma radial al seu voltant. Salvador Llobet documentà un conjunt de restes romanes al subsòl de l'església el 1942, durant la seva reconstrucció. Els posteriors treballs de Josep Estrada van situar en aquest enclau la *mansio* de Semproniana, un punt del recorregut de la via que unia Cadis amb Roma i que es troba situat als Vasos de Vicarello, on figuren totes les parades del recorregut, fet que ajuda a entendre la intensa activitat econòmica d'aquesta florent ciutat.

Després de l'incendi del nucli urbà a mitjans segle III, hi ha una caiguda generalitzada que coincideix amb la situació a la resta de territoris de l'imperi. Podem pensar en la perduració d'un nucli rural, sense una activitat econòmica i comercial important.

Haurem de passar aquests segles baix-imperials o alt-medievals sense poder aportar gairebé res de nou sobre la nostra ciutat. Tenim constància del poblament per unes sepultures visigòtiques localitzades en un dels carrers situats al límit de l'actual nucli antic, però sense estructures d'hàbitat.

Arribats al segle X, època en què la documentació escrita ens ajuda i complementa la informació arqueològica, ens trobem amb un petit nucli, anomenat *Granolarios* l'any 915, i on en el decurs del mateix segle apareix documentada una església l'any 972. Cal suposar-la situada al mateix enclau que les posteriors, i així ho fem a manca d'evidències. Un topònim —d'origen llargament discutit— i una església, però, són la punta d'una piràmide sota la qual hi ha una societat organitzada, una nova trama urbanística i una nova forma de vida, que tan sols veiem per escrit i de forma passatgera en uns documents sovint massa sintètics.

Els primers passos de la ciutat medieval els hem de seguir, doncs, a través de la documentació, escadussera i parcial, que no ens permet encara avaluar-ne l'envergadura urbanística. Sí, d'altres aspectes, com el mercat, que apareix documentat el 1019, i que ens fa pensar naturalment en un espai públic destinat a aquest efecte, que podia ser una simple esplanada, potser més tard esdevinguda plaça, i en una reactivació de les antigues rutes comercials, simultàniament a tants altres pobles.

La ciutat medieval es va desenvolupar al vessant de llevant del turó de Sant Esteve, a l'actual nucli antic. Això significà un cert canvi respecte a l'espai ocupat pel nucli de

l'antiga ciutat romana. Les raons d'aquest possible desplaçament són un tema força interessant, i a manca de treballs que ens puguin aclarir algun d'aquests interrogants, hem de deixar la paraula als especialistes en època romana i a les troballes que es vagin fent per tot el nucli antic. Se'ns acut pensar, però, en un allunyament del riu per evitar les seves avingudes, que encara al nostre segle vorejaven els peus del turó.

A cavall entre els segles XI i XII, es construeix una nova església. L'edifici, romànic, ens ha arribat sota la forma d'un petit tros de mur i l'arrencada de l'arcada de la porta principal. Més val això que res.

Sigui com sigui, el nucli medieval es desenvolupà en un perímetre que ben aviat quedà encerclat per unes primeres muralles, mal conegudes, al segle XIII.

Són però les muralles construïdes al segle XIV, entre 1366 i 1388, les que donaran forma definitivament a la ciutat, i que ens han arribat fins avui a través de testimonis fragmentaris, i d'una trama de carrerons —els populars corredossos— que en delimiten perfectament el perímetre.

A partir d'aquí s'articula la xarxa de camins d'accés a la ciutat, que més endavant seran l'eix vertebrador del seu creixement en forma de carrers.

La ciutat medieval tenia cinc portals: el de Sant Cristòfol, que acollia el camí de Barcelona, i que ha donat lloc al carrer de Barcelona. El de Santa Anna, on arribava el camí de Caldes, i que entra al nucli antic pel carrer de Santa Anna. El portal de Sant Antoni donava entrada pel nord als camins procedents de Vic i Girona, que s'ajuntaven un tros abans, a través del carrer de Corró. Per cert, l'actual carrer anomenat Camí Romà és una part de l'antic camí de Girona. Per llevant la muralla tenia dos portals: el de Sant Roc i el de Santa Esperança, que s'obria al camí de Mataró, l'actual carrer de Josep Umbert.

A l'interior de les muralles, una xarxa de carrers estrets i sinuosos deixaven lloc a diverses places i placetes, dedicades cadascuna al comerç de determinats productes. El dijous era, com ara, el dia de mercat. Algunes d'aquestes places ens han arribat amb noms ben significatius: plaça de les olles, plaça de l'oli, plaça del cabrits. D'altres han desaparegut, com la plaça del carbó, documentada al mateix segle XIV.

Encara dins el segle XIV, aturem-nos en un edifici singular: l'hospital de Sant Domènec. Situat al peu del camí de Vic i fora muralles, avui podem veure'l després d'una interessant restauració duta a terme per l'arquitecte M.J. Raspall i inaugurada el 1926, transformat en la Biblioteca Popular Francesc Tarafa.

El segle XV marca l'inici d'una etapa de règim municipal marcada per una major llibertat i el progressiu deslliurament de les senyories jurisdiccionals. L'any 1418, Granollers passava a ser carrer de Barcelona. A partir d'aquest moment es redacta el llibre d'ordinacions municipals, de gran interès, per captar el moment de creixement que viu la ciutat, que també quedarà estampat en les traces de l'urbanisme de l'època. Alguns anys més tard començà la compilació documental més important que conservem, el Llibre Major de Privilegis, que recull totes aquelles llibertats concedides pels monarques catalans a la vila de Granollers.

Precisament és durant aquest mateix segle que s'inicia la construcció d'una nova església, símbol d'una ciutat en expansió, el testimoni més emblemàtic de la qual el tenim en el campanar, recentment restaurat.

En aquests moments la ciutat viu encara ofegada per les muralles, i tardarà ben pocs anys a deslliurar-se'n i estendre's per les vores dels camins que hi accedeixen. Així neixen els carrers de Corró i de Barcelona, que inicien el creixement de la ciutat en sentit longitudinal, de nord a sud, seguint el mateix sentit que el riu. Passant per aquests carrers veiem encara diverses cases amb dates dels segles XVI i XVII, gravades a la llinda de la porta.

Fou precisament en un context de creixement i d'intensa activitat econòmica i mercantil quan es construí l'edifici més emblemàtic de la ciutat: la Porxada. Construïda entre 1586 i 1587, tanca un segle de grans realitzacions: la construcció de les capelles als portals, nombrosos privilegis, com el d'encunyar moneda, el nou parament litúrgic de l'església, els convents de Sant Francesc i dels Caputxins, etcètera. La Porxada era, i és encara, el focus del mercat i el símbol de la vila, i vertebrava bona part de l'activitat econòmica de la comarca.

El creixement urbanístic de Granollers continuà en la direcció que hem apuntat abans o sigui de nord a sud, mentre naixien nous carrers paral·lels als camins principals, i començava un tímid creixement en sentit transversal al costat dels camins de sortida vers altres poblacions.

Els segles XVII i XVIII no aportaren novetats importants al desenvolupament urbanístic de la ciutat. Ja hem esmentat les cases dels carrers de Barcelona i Corró, i hi podem afegir un bonic exemplar del segle XVII, a la plaça de la Porxada i un altre del segle XVIII, a la plaça Maluquer i Salvador, can Pedrals, futura seu de la biblioteca.

Arribem, doncs, i per la via ràpida, al segle XIX, moment en què Granollers experimentà un fort creixement a causa de dos factors complementaris: el desenvolupament de la indústria i l'establiment dels nous eixos de comunicació: la carretera i el ferrocarril.

L'any 1848, es traçà la carretera, o sigui l'eix principal i el nervi vertebrador de la ciutat en sentit longitudinal. Això marca un punt crucial en el desenvolupament de la ciutat. La carretera passa fora del recinte de les antigues muralles, per la banda de llevant, i abandona els traçats sinuosos dels antics carrerons.

Si la carretera possibilità el creixement de la ciutat i el naixement de nous carrers que anaren formant una retícula geomètrica, un nou factor apareix pocs anys més tard amb un efecte ben diferent: l'any 1854 arriba el ferrocarril a Granollers. El seu traçat era el de l'actual carrer de Girona, i això va encotillar novament el desenvolupament urbà vers l'est. La ciutat, doncs, continuà creixent en sentit longitudinal. No passà el mateix amb el ferrocarril de la línia del nord, que s'inaugurà el 1886 i que transcorre a l'altra banda del riu, lluny del nucli. Actualment tan sols un barri, can Gili, es troba situat a l'altre cantó de la via, gairebé a l'extrem nord-oest del terme.

A mitjans segle XIX, Granollers veié el naixement de les primeres indústries, sobretot tèxtils, que s'anaren situant a la perifèria de la ciutat. El 1874, per exemple, s'hi computa-

ven 16 indústries tèxtils. Poc després, el 1877, Granollers superava els 5.000 habitants, nodrida per una immigració vinguda majoritàriament de la comarca. El darrer quart del segle XIX, es van obrir els carrers de Ricomà i de Sant Jaume, paral·lels a la carretera, aquest darrer flanquejat per un bon nombre de fàbriques. Totes aquestes indústries, que marcaren tota una època, les hem vist desaparèixer els darrers vint anys, plenament absorbides per la ciutat, per donar pas a les noves construccions. Encara no fa mig any vam dir adéu a la vella fàbrica de gas, i fa un any i mig a la gran foneria Trullàs, tancada al principi dels anys setanta, i que amagava un jaciment arqueològic molt important, recentment excavat.

La carretera fou escenari d'algunes de les més notables construccions del tombant de segle: posem per exemple, can Torrabadella, del 1899, la casa Miquel Blanxart, del 1904, i, evidentment, l'edifici que ens acull, la Tela, que data del 1912. Mentrestant, el nucli antic ens ofereix magnífics exemples amb l'ajuntament, del 1905, o can Clapés, del 1913, una de les diverses cases que va fer a Granollers, l'arquitecte Manuel Raspall.

Al final del segle passat, Granollers coneix els primers plans generals d'ordenació urbana, de mans de l'arquitecte municipal Francesc Mariné, i que s'anaren succeint amb freqüència.

Granollers es trobà aviat amb un terme municipal insuficient, petit. El seu creixement estava limitat per l'est i l'oest, i havia de continuar en l'altre sentit. No desgranarem ara tot el procés, el resultat del qual fou la incorporació del barri del Lledoner, continuació natural de la carretera en arribar al terme de les Franqueses del Vallès, l'any 1922. Poc després, el 1928, l'antic municipi de Palou, al sud del terme, finalitzà aquest procés.

Els anys 1920, Granollers va créixer també pel que fa a infraestructures: el 1923, s'inaugurava l'hospital, el 1926, la biblioteca, i durant aquella dècada es posaren en funcionament diversos cinemes, col·legis, el camp de futbol, etc.

Entre 1918 i 1932, queden enllestits els tres ponts sobre el riu i el tren que faciliten l'accés per carretera a la ciutat des del Masnou, Barcelona i Caldes.

Així arribem a la guerra civil. En començar, els aldarulls inicials portaren a l'incendi de l'església gòtica, que posteriorment seria desmuntada. La guerra deixà també a Granollers les restes d'un bombardeig, el 31 de maig de 1938, que destruï un bon nombre de cases i mutilà la Porxada.

Els darrers cinquanta anys, Granollers ha viscut un fort creixement, que ha portat a l'aparició de noves zones d'habitatge i, per altra banda, a la delimitació de les noves zones industrials.

A la dècada de 1950, es construïren els primers grups d'habitatges sindicals, coincidint amb un creixement molt ràpid de la població. No entrarem a analitzar la dinàmica de poblament de tots aquests anys, però sí podem observar-ne les conseqüències en el camp urbanístic. Fins als anys 70, la proliferació de barriades perifèriques va generar un desordre i un desequilibri de difícil resolució. Actualment, el barri de can Bassa és a pocs anys vista de ser reabsorbit pel nucli urbà, mentre can Gili, a l'extrem nord-oest del terme, s'ha anat dotant dels equipaments mínims que la seva situació requereix.

El 1958, s'inaugurà el nou traçat del ferrocarril Barcelona-Portbou tot desplaçant l'anterior vers l'est, que donà lloc a la creació d'un nou eix paral·lel a la carretera, però que no estigué enllestit fins al principi dels anys 70, i que és l'actual carrer de Girona. Per l'altre cantó de la carretera, el 1968, s'obrí un nou eix, el carrer Roger de Flor, i la ciutat quedà articulada en tres eixos principals. Més endavant sorgiria un quart eix, més curt, a l'altre cantó de la via del tren, que marcaria l'inici de l'expansió urbana a la zona de la Font Verda, i darrerament cap a la serra de la Torreta, a límit del terme per llevant.

Els darrers anys es caracteritzen per l'expansió de les zones de poblament vers l'est —la part alta de la Font Verda i el sud-les Tres Torres—, mentre tota la indústria s'ha anat concentrant a l'altre cantó del riu, al vessant oest del terme. Això ve acompanyat d'un progressiu descens de l'activitat agrícola, que cedeix els seus espais a obres d'infraestructura, carreteres i edificis d'habitatge.

Com a exemples recents d'obres d'envergadura, podem esmentar el Parc de Ponent, el Pavelló Olímpic o el Circuit de Montmeló, on Granollers aporta una petita part del seu terme.

Pel que fa a la xarxa de comunicacions per carretera, a la recentment inaugurada interpolar, caldrà afegir-hi properament la Ronda Sud, que circumval·larà la ciutat per la franja est, i que ha de ser el desllorigador de la circulació transversal de la ciutat.

Aquesta és una visió ràpida, potser massa, sobre l'evolució de la nostra ciutat. Com haureu observat, ens hem aturat un xic més a parlar de la ciutat antiga, anterior al segle XX, que és la que establí les bases de l'actual, i que cal resseguir més minuciosament, tot cercant les claus per interpretar-la i poder entendre a partir d'aquí la ciutat actual.

* Text del parlament per a la reunió efectuada al Museu de «la Tela» el dia 30 de novembre de 1991 a la tarda, durant la visita de la Societat Catalana de Geografia a Granollers.